

УДК 343.985

В. М. Шевчук,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор, заслужений юрист України

МІСЦЕ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У ПРОЦЕСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Формування концепції тактичних операцій передбачає з'ясування місця цієї категорії у системі криміналістики та процесі кримінального провадження. Це питання безпосереднім чином впливає на побудову тактичних операцій і їх реалізацію у практичній діяльності слідчих та судових органів. Тактичні операції мають зайняти відповідне місце у системі криміналістики та наповнитись конкретним теоретичним та практичним змістом.

Разом з тим, тактичні операції, будучи важливою криміналістичною категорією і ефективним засобом вирішення тактичних завдань, сьогодні ще не знайшли свого остаточного місця у системі криміналістики та процесі кримінального провадження. Про це свідчать різноманітні, часом суперечливі судження вчених-криміналістів. Так, окремі науковці вважають, що тактична операція виступає категорією криміналістичної тактики, відноситься до предмета останньої і основні її теоретичні положення мають розроблятися саме у цьому розділі системи криміналістики. Тактична операція не обумовлена особливостями розслідування будь-якої конкретної групи злочинів, має більш загальний характер і тому як необхідна категорія криміналістики належить до предмета слідчої тактики (І. Ф. Пантелєєв, 1980).

Важливо зазначити, що дотепер залишаються неузгодженими позиції вчених-криміналістів й стосовно місця тактичних операцій у процесі розслідування та судового провадження. Можна говорити про наявність двох найбільш узагальнених підходів до вирішення цього питання. Прибічники першого підходу розглядають процес розслідування (судового провадження) як безперервну процедуру здійснення переліку тактичних операцій. Так, А. В. Дулов (1979 р.) свого часу висловив вельми сміливу ідею стосовно того, що методика розслідування різноманітних категорій злочинів у значному ступені повинна будуватися на розробленні лише комплексів тактичних операцій, що істотно змінить зміст методики, зробить її більш корисною для практичної діяльності по розслідуванню злочинів. В. Є. Корноухов (2008р.) з цього питання зазначає, що слідчий у процесі розслідування в основному оперує

побічними доказами, а тому доказування правових цілей розслідування відбувається через встановлення проміжних фактів, які й визначають тактичні завдання розслідування, а відтак і необхідність провадження тактичних операцій. Більше того, на його переконання, у методиці взагалі повинно йтися не про метод, а про тактичну операцію, спрямовану на вирішення того чи іншого завдання розслідування. На думку О. Я. Баєва (2003 р.), дослідження злочинів можна уявити собі у вигляді послідовного або паралельного вирішення слідчим низки локальних завдань, які забезпечують розкриття злочину і всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин, що входять до предмета доказування у кримінальній справі. При цьому далеко не завжди можна вирішити те чи інше завдання за допомогою однієї слідчої дії, тактичного прийому, оперативно-розшукового заходу. У таких випадках слідчий планує і реалізує тактичну операцію. Але, поки що ані теорія, ані практика не підтримали категоричні пропозиції цитованих авторів.

За другим підходом тактичні операції розглядаються як відповідні підсистеми процесу розслідування та судового провадження. Зокрема, Л. Я. Драпкін (1995 р.) вважає тактичні операції ефективними *підсистемами* процесу розслідування. У подальшому Л. Я. Драпкін та В. М. Карагодін (2007 р.) дійшли висновку, що тактичні операції це *підсистема* слідчих, організаційно-підготовчих, інших дій та оперативно-розшукових заходів, що проводяться за єдиним планом і спрямовані на вирішення окремих проміжних завдань, підпорядкованих загальним цілям розслідування кримінальної справи. Цю ідею підтримує й І. М. Комаров (2002р.), зазначаючи, що будучи *підсистемами* системи кримінального судочинства, криміналістичні операції, виділені із загального зв'язку цієї системи, первісно сприймаються як неподільне єдине ціле.

Найбільш категоричними з цього питання є судження В. А. Журавля (2012р.), який наголошує, що у структурі криміналістичної методики поряд повинні існувати дві побудови: системи слідчих дій і тактичні операції. Кожна з них має своє функціональне призначення. Якщо перша спрямована на вирішення загальних, стратегічних завдань розслідування, то друга — на вирішення завдань тактичних. При цьому тактичні операції як вибіркові, ситуаційно зумовлені утворення займають проміжну ланку серед елементів оптимальної системи слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, доповнюють їх і спрямовані на вирішення конкретного проміжного завдання. Саме за таких умов можна сформулювати тактичні операції, паралельне проведення яких не призводитиме до повторення (дублювання) окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, що входять до їх структури. Водночас намагання гіперболізувати значення тактичних операцій,

розробити окремі криміналістичні методики лише на базі їх комплексів призведе до формування такої наукової абстракції, яка буде відірваною від потреб практики та яку просто неможливо буде реалізувати в діяльності слідчих органів.

Слід зазначити, що В. А. Журавель не поодинокий у своїх судженнях. Зокрема, свого часу Г. А. Матусовський (1999 р.) наголошував, що розслідування злочинів вимагає вирішення складних завдань різноманітного характеру й обсягу: від загальних, що стосуються повного розкриття і розслідування злочину, встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню по даній справі, викриття винних, до завдань, що вирішуються для встановлення окремих сторін розслідуваної події, забезпечення умов для досягнення загальної мети розслідування. У цьому зв'язку можна говорити про стратегічну лінію в розслідуванні і вирішенні тактичних завдань і два взаємозалежних напрями у діяльності слідчого, зумовлені його повноваженнями самостійно приймати рішення щодо спрямування досудового слідства. Більше того, навіть сам засновник ідеї тактичних операцій А. В. Дулов (1979 р.) писав, що у структурі методики розслідування окремих видів злочинів крім першочергових слідчих дій, будуть розглядатись і групи тактичних операцій, які проводяться з даної категорії кримінальних справ, що сприятиме посиленню наукових основ розслідування злочину, покращенню діяльності слідчих органів.

На наше переконання, більш переконливою слід визнати позицію другої групи науковців, оскільки важко уявити процес розслідування, судового розгляду злочинів, який складається з провадження лише одних тактичних операцій. Все ж таки варто погодитися, що досудове розслідування і судове провадження це передусім здійснення оптимальної системи слідчих (судових) дій та інших заходів, яка визначається предметом доказування і слідчою (судовою) ситуацією, а тактичні операції цю систему уточнюють, оптимізують за рахунок комплексного підходу до розв'язання окремих тактичних завдань. Отже, тактичні операції виступають ефективними підсистемами системи кримінального провадження, яка включає тактичні операції досудового розслідування і тактичні операції судового провадження.

Таким чином, проблема визначення місця тактичних операцій у системі криміналістики та процесі кримінального провадження є питанням не тільки теорії, але й практики. Від правильного його вирішення залежить і повнота розв'язання практичних завдань розслідування та судового розгляду злочинів. Тому сьогодні перспективним напрямом є розроблення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій, що в подальшому сприятиме

збагаченню загальної теорії криміналістики, забезпечить підвищення ефективності й раціоналізації кримінального провадження.

Більше того, криміналістичною наукою і практикою розслідування окремих видів злочинів накопичено, систематизовано й узагальнено досить об'ємний емпіричний матеріал, який є відправним для створення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій, актуальність побудови якої не викликає жодних сумнівів. Положення криміналістичної теорії тактичних операцій утворюють насамперед систему знань (теоретичних узагальнень, пояснень, висновків), яка характеризує предметно-практичну та інформаційно-пізнавальну сторону діяльності з розслідування та судового розгляду злочинів. Як і криміналістика в цілому, окрема теорія тактичних операцій має прикладний характер, оскільки є науковою основою для розробки і застосування організаційно-тактичних засобів кримінального провадження, оптимізації слідчої та судової діяльності, реалізації потреб сучасної практики боротьби зі злочинністю. Крім того, створення цієї теорії сприятиме нівелюванню спірних позицій науковців щодо визначення місця тактичних операцій у системі криміналістики та процесі кримінального провадження.

Одержано 07.12.2016

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

Міністерство юстиції України
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса

**СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ТА КРИМІНАЛІСТИКИ**

Тези доповідей
науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті Заслуженого професора
М. С. Бокаріуса

(м. Харків, 20 грудня 2016 року)

Харків
ХНУВС
2016

Організаційний комітет:

- голова – ректор Харківського національного університету внутрішніх справ
Сокуренко В. В.;
- співголова – директор Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України
Клюєв О. М.;
- заступник голови – перший проректор ХНУВС Швець Д. В.;
- секретар – доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 ХНУВС Пчеліна О.В.;
- члени оргкомітету:
- заступник директора з наукової роботи Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса Мін'юсту України Сімакова-Єфремян Е. Б.;
  - учений секретар Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Мін'юсту України Хоша В. В.;
  - професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС Бандурка О.М.;
  - декан факультету № 1 ХНУВС Музичук О.М.;
  - завідувач кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 ХНУВС Степанюк Р.Л.;
  - начальник відділу організації наукової роботи ХНУВС Мірошніченко О.С.;
  - начальник інформаційно-технічного відділу ХНУВС Полховський О.М.;
  - начальник відділу організації служби ХНУВС Тарасенко В.М.;
  - начальник відділу матеріального забезпечення ХНУВС Копаниця О.В.;
  - начальник відділу зв'язків з громадськістю ХНУВС Щербакова І.В.;
  - директор загальної бібліотеки ХНУВС Процьких Т.О.

С91 **Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики** : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 груд. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; М-во юстиції України, Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. – Харків : ХНУВС, 2016. – 316 с.

Збірник містить результати досліджень провідних учених у галузі судової експертизи та криміналістики, а також практичних працівників вітчизняних правоохоронних органів та експертних установ, що стосуються теоретичних питань розвитку судової експертизи, проблем розвитку криміналістичної експертизи, наукових досягнень та внесків Заслуженого професора М. С. Бокаріуса у розвиток теорії та практики судової експертизи та криміналістики, напрямів розвитку судово-медичної експертизи, тенденцій розвитку криміналістичної науки.

УДК 343.98(477)
ББК 67.9(4УКР)62

Матеріали друкуються за рішенням оргкомітету конференції, викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016
© Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України, 2016

Е. Б. Сімакова-Єфремян ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	254
Ф. М. Сокиран ВЗАЄМОДІЯ І КОНФЛІКТИ МІЖ СПЕЦІАЛІСТОМ І СЛІДЧИМ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ	257
В. В. Сокуренок СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ ..	262
О. Є. Соловійова ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	265
А. Ю. Стащак СОЦІАЛЬНО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНВАЛІДНОСТІ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	268
Р. Л. Степанюк ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ.....	271
Н. Н. Тагаєв, В. А. Ольховский, В. В. Хижняк, А. О. Моргун, Е. А. Моргун, С. В. Подгаевский НОВЕЛЛЫ ОТПРАВЛЕНИЯ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	274
А. А. Терещенко, В. А. Ольховский, Д. Н. Шиян, М. А. Лютенко ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ ВОСКОВЫХ СКУЛЬПТУР ИЗВЕСТНЫХ УЧЕНЫХ ХАРЬКОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА.....	278
Н. М. Ткаченко ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	282
Н. М. Ткаченко СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ.....	286
Ж. В. Удовенко ЗВЕРНЕННЯ СТОРОНИ ЗАХИСТУ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	288
В. В. Хижняк, Н. С. Литкевич, Е. В. Хромей ЭКСПЕРТНЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИСТЯЖАНИЙ И ПЫТОК	291
В. В. Хоша АКРЕДИТАЦІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ЯК ДІЄВИЙ СПОСІБ КОМПЛЕКСНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЇХ КОМПЕТЕНЦІЇ	294
Г. В. Чухрасва ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МВС В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ	298
В. М. Шевчук МІСЦЕ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У ПРОЦЕСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ...	301

А. В. Шульженко

ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА У ВСТАНОВЛЕННІ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ
ЗЛОЧИНУ.....305

М. Г. Щербаковський

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВТІЛЕННЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ У СУДОВО-
ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....309

Д. В. Щербанюк

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СУДОВОГО ЕКСПЕРТА НА
ІНІЦІАТИВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....313

Наукове видання

**СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ**

Тези доповідей
науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті
Заслуженого професора М. С. Бокаріуса
(м. Харків, 20 грудня 2016 року)

Відповідальні за випуск: *Р. Л. Степанюк, П. О. Білоус, А. С. Тяпкін*
Редагування списків бібліографічних посилань
С. С. Тарасової, П. О. Білоуса
Дизайн обкладинки, верстка *А. С. Тяпкіна*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 18,4. Обл.-вид. арк. 17,5.
Тираж 70 пр. Зам. № 2016-25.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.